

Проблеми отримання адвокатом правової інформації про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта у цивільному судочинстві України

Problems of Obtaining by the Lawyer the Legal Information on the Content of Foreign Law Norms While Representing the Client's Interests in Civil Proceedings in Ukraine

Святослав Антонюк¹, Ольга Заяць², Руслан Скриньковський¹, Ірина Макухіна³
Sviatoslav Antoniuk, Olha Zaiats, Ruslan Skrynkovskyi, Iryna Makukhina

¹ *Lviv University of Business and Law*
99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

² *Lviv State University of Internal Affairs*
26 Horodotska Street, Lviv, 79007, Ukraine

³ *Main Territorial Department of Justice in the Lviv Region*
(*Zaliznychnyi Department of State Executive Service in the city of Lviv*)
26 Horodotska Street, Lviv, 79040, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.51-5

JEL Classification: K40

Received 20.09.2019
Accepted 20.10.2019
Published online 31.10.2019

Corresponding Author:
antonjuk.sviatoslav1@ukr.net

© 2019 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих проблем (проблемних аспектів) отримання адвокатом правової інформації про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта у цивільному судочинстві України.

В ході дослідження з'ясовано, що відповідно до чинного Закону України «Про інформацію» під правовою інформацією слід розуміти будь-які відомості (інформацію, документи, тексти, дані) про право, його систему, джерела, реалізацію, а також – юридичні факти (обставини, фактори), правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Водночас зроблено обґрунтований висновок про те, що законодавство України сьогодні передбачає цілий ряд (систему) можливих варіантів (напрямів) пошуку (отримання) адвокатом правової інформації (документів, даних, відомостей тощо) про норми іноземного права, кожен із яких (можливий варіант) має свої переваги і недоліки (певні проблемні аспекти).

Встановлено, що залучення іноземної правової інформації у судовий процес (у цивільному судочинстві України) доцільно звести до 3-х основних аспектів (напрямів, варіантів), а саме: 1) безпосереднє ознайомлення із іноземними юридичними документами та інформаційними джерелами (текстами, даними) – (1 аспект); 2) залучення письмових висновків (за проблемою) у судовий процес (до справи у цивільному судочинстві), в тому числі експертних висновків – (2 аспект); 3) отримання інформаційних даних (правової інформації) про іноземне право від центральних органів влади України, зокрема від Міністерства іноземних справ України або Міністерства юстиції України – (3 аспект).

За результатами дослідження визначено і доведено, що вибір найбільш ефективного (оптимального) варіанту (із можливих альтернатив) пошуку адвокатом України правової інформації про зміст норм іноземного права (під час представництва інтересів клієнта у суді) в тій чи іншій судовій справі у цивільному судочинстві України залежить, в першу чергу, від: від: 1) конкретної судової справи у цивільному судочинстві; 2) можливостей (потенціалу) та професіоналізму адвоката; 3) авторитетності суду (безпосередньо від судді).

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; правова інформація; іноземне право; правнича (правова) допомога; суд; представництво інтересів клієнта у суді; цивільне судочинство.

Abstract. The article is devoted to researching particular problems (problematic aspects) of obtaining by the lawyer the legal information about the content of foreign law norms while representing the client's interests in the civil proceedings of Ukraine.

During the research it was found out that according to the current Law of Ukraine "On Information" legal information should be understood as any information (documents, texts, data) about a law, its system, sources, realization, as well as legal facts (circumstances, factors), legal relations, law and order, legal offences, dealing with them and preventing them, etc. At the same time, it is reasonable to conclude that the present legislation of Ukraine provides for a number (system) of possible options (directions) for seeking (obtaining) by the lawyer the legal information (documents, data, texts, etc.) on the norms of foreign law, each of which (possibly) has its advantages and disadvantages (certain problematic aspects).

It is established that the involvement of foreign legal information in litigation (in the civil proceedings of Ukraine) is advisable to reduce to 3 main aspects (directions, options), namely: 1) direct familiarization with foreign legal documents and information sources (texts, data) - (1 aspect); 2) involvement of written findings (on a problem) in litigation (in civil proceedings), including expert opinions - (2 aspect); 3) obtaining information (legal information) on foreign law from the central authorities of Ukraine, in particular from the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine or the Ministry of Justice of Ukraine - (3 aspect).

According to the results of the study, it was determined and proved that the choice of the most effective (optimal) option (from the possible alternatives) for the Ukrainian lawyer to search for legal information on the content of foreign law rules (while representing the client's interests in court) in a particular court case in the civil proceedings of Ukraine, is dependent, in the first place, on: 1) a specific civil case; 2) the lawyer's capabilities (potential) and professionalism; 3) the authority of the court (directly from the judge).

Keywords: lawyer; lawyer's activity; legal information; foreign law; legal assistance; court; representing the client's interests in court; civil proceedings.

ВСТУП

Актуальність, важливість та доцільність дослідження цього аспекту (в юридичній науці та практиці), враховуючи результати попередніх напрацювань (за проблемою), зокрема [1, 2, 3, 4], проявляється у тому, що при формуванні та удосконаленні принципу професіоналізму адвоката як засади надання кваліфікованої правничої (правової) допомоги клієнту (під час представництва інтересів клієнта) у суді (в системі принципів і засад здійснення адвокатської діяльності; в системі основних засад (принципів) цивільного судочинства) [5, 6], необхідно врахувати такий аспект, як проблеми (проблемні аспекти) застосування права іноземних держав у цивільному судочинстві України [7], зокрема – можливість пошуку (отримання) адвокатом необхідної (належної, якісної) правової інформації (документів, даних) про зміст норм іноземного права.

За результатами аналізу останніх досліджень і публікацій (у цьому напрямі) з'ясовано, що особливу увагу даній проблематиці приділя-

ють такі вчені-юристи та практики, як Н. Плахотнюк (досліджує проблеми застосування судами іноземного права) [7], Н. Погорецька (розглядає нормативно-правові та методологічні підходи щодо встановлення змісту норм іноземного права при регулюванні цивільних відносин у спорах) [8], Л. Сопільник, Р. Сопільник (розкривають питання про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні) [3, 9, 10], О. Чабан (аналізує джерела міжнародного приватного права) [11], А. Філіп'єв (вивчає і досліджує особливості застосування іноземного права в цивільному судочинстві України) [12] та інші. У цьому контексті доцільно також відмітити праці іноземних авторів (наприклад, R. Hausmann [13], Y. Nishitani [14], C. Picker [15], H. Smit [16], S. Sass [17] та B. Tripkovic [18]), за результатами аналізу яких (праць) сформовано загальне уявлення стосовно зарубіжного наукового доробку та практичного досвіду з ряду важливих питань, зокрема тих, що стосуються проблемних аспектів застосування іноземного права у цивільних судових справах інших країн.

Водночас варто зазначити, що згідно ч. 3 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV [19] особи, які беруть участь у справі (учасники судового процесу), зокрема, у цивільному судочинстві України, мають повне право подавати будь-які документи (службові (офіційні); загальні, спеціальні тощо), що підтверджують зміст правових норм (норм права) іноземної держави (певних країн), на які вони (тобто особи) посилаються в суді з метою (виключно для) [6]:

1) обґрунтування (дотримання) своїх позивних вимог, виходячи з правового характеру та законності, або певних заперечень, аргументів чи пояснень;

2) сприяння суду чи іншому органу (відповідно до законодавства України) у встановленні (визначення) змісту (конкретної суті, інших особливостей) цих норм.

З огляду на це очевидно, що Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV [19] наділяє сторони (учасників судового процесу) у цивільній справі, в тому числі і адвоката, який представляє інтереси клієнтів в цивільному судочинстві України (відповідно до ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [20] та ст. 3 Конституції України [21], яка в повній мірі відтворює (передає) зміст (ключову сутність) концептуальних засад преамбули Загальної декларації прав людини [22]), конкретною можливістю активно (ефективно, результативно) сприяти суду за визначеною проблемою у встановленні певного змісту (суті) норм права (правових норм) іноземних держав.

Поряд з тим, підтримуючи думку А. Філіп'єва [12], варто наголосити, що ч. 3 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» [19] не лише прямо (безпосередньо) визначає сприяння (як спосіб) щодо певного подання відповідних документів (інформації, даних), що підтверджують зміст (суть) іноземного права, а й чітко (конкретно) фіксує той факт (в юридичній площині), що цей (поданий) спосіб не є єдиною можливим, виходячи із юридичного факту чи права іноземного права.

Звідси, враховуючи інформацію у працях [6, 12], виникає перше (1) головне питання про те, а яким чином адвокат України може отримати відповідну (необхідну) правову інфор-

мацію (дані, документи) про норми іноземного права з метою застосування права іноземних держав у цивільному судочинстві України для обґрунтування власної позиції при наданні правової (правничої) допомоги клієнту? З огляду на вищевикладене також відомо, що встановлення (визначення) правових норм (норм права), включаючи і іноземні, є безпосереднім обов'язком суду (процесуальним). Тому активна позиція сторін у цивільному судочинстві України в цьому відношенні (по суті справи за проблемою) є не просто бажаною, а й важливою та необхідною.

В контексті цього, також є важливим і актуальним друге (2) питання [6]: Якими є особливості пошуку інформації (даних, документів) сторонами (особами), які беруть участь у справі (учасниками судового процесу), включаючи адвоката, про норми іноземного права, що регулюють відповідні правовідносини, які є (або стали) предметом розгляду в цивільному судочинстві України? Встановлено, що представлені вище питання (1) та (2) потребують нагальної конкретної і чіткої відповіді з відповідним (належним) обґрунтуванням в даному напрямі.

Таким чином, метою статті є дослідження (аналіз та виявлення) проблем (проблемних аспектів) отримання адвокатом правової інформації (документів, даних) про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта у цивільному судочинстві України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Так, у праці [12] зазначено, що в контексті застосування (використання) іноземного права в українському цивільному судочинстві не доцільно говорити (зазначати) про доказування його змісту сторонами, так само, як, наприклад, у судочинстві країн англосаксонської правової системи [23], де приділено важливу і особливу увагу (в юридичній практиці) судовим прецедентам як джерелам права [24]. Звідси очевидно, що недоцільним є також і покладення на сторони (учасників судового процесу), включаючи на адвоката, певного обов'язку щодо доказування іноземного права.

Тут варто погодитись з думкою А. Філіп'єва [12], що відповідну допомогу, яку сторони, зокрема адвокат (як процесуальний предста-

вник у цивільному судочинстві при наданні правової (правничої) допомоги)), надають суду у цивільному процесі для встановлення змісту (конкретної суті, особливостей) цих норм (тобто норм іноземного права), доречно було б визначити і кваліфікувати як їх процесуальне право, а не прямий обов'язок, як вважають деякі автори, зокрема – С. Галімулліна [25].

Водночас, як свідчить судова практика в Україні, виходячи з результатів досліджень [6, 12], суд має повне безперечне право перевірити ту інформацію (документи, дані), яку йому надають сторони (особи, які беруть участь у справі), а також будь-яку іншу інформацію, що стосується поданої справи у цивільному судочинстві України. Поряд з тим, доцільно зазначити, що суд, зокрема, в першу чергу, перевіряє достовірність представленого носія інформації (даних), а також відповідність поданої інформації сучасному стану речей, що вміщується в даному носії. За результатами проведеної перевірки і на основі об'єктивного незалежного рішення суд бере (приймає) до уваги дані, які містить поданий носій інформації. Крім цього, якщо судом самостійно пізнано іноземне право, то він (тобто суд), виходячи з власного рішення, у встановленому законом порядку, може послатись на норму іноземного права, а також зазначити, яким чином (на основі чого, яким способом) вона стала відома суду. В свою чергу тут варто відмітити, що якщо сторони (особи, які беруть участь у справі) вважають (або вважатимуть), що застосування норм іноземного права судом було здійснено неправильно, виходячи з національного права та враховуючи законні особливості його застосування в Україні, то вони (особи, учасники судового процесу) мають можливість (право) висловити свою аргументовану позицію проти таких рішень (ініціатив суду) з метою переконати суд переглянути або відмінити своє рішення (у цьому напрямі), або в подальшому його оскаржити (зупинити), у встановленому законом порядку [7, 8, 12].

Таким чином, можна стверджувати, що діючі (існуючі) можливості, які є сьогодні, що стосуються пошуку, аналізу та застосування іноземної правової інформації сторонами (учасниками судового процесу) у цивільному судочинстві України, зокрема адвокатами (як процесуальними представниками у цивільному судочинстві при наданні правової (пра-

вничої) допомоги)), є необмеженими [6, 12]. З огляду на це з'ясовано, що залучення такої іноземної правової інформації у судовий процес (у цивільному судочинстві України) доцільно звести до 3-х основних аспектів (напрямів, варіантів), а саме [6, 12]:

1) безпосереднє ознайомлення із іноземними юридичними документами та інформаційними джерелами (текстами, даними) – (1 аспект);

2) залучення письмових висновків (за проблемою) у судовий процес (до справи у цивільному судочинстві), в тому числі експертних висновків – (2 аспект). Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України представлено у праці [26];

3) отримання інформаційних даних (правової інформації) про іноземне право від центральних органів влади України, зокрема від Міністерства іноземних справ України (<https://mfa.gov.ua/>) або Міністерства юстиції України (<https://minjust.gov.ua/>) – (3 аспект).

Встановлено, що кожен з поданих (вище представлених) варіантів (тобто 1, 2 та 3 аспекти) мають свої особливості (переваги та недоліки), які розкриті у працях [6, 12].

Так, що стосується першого (1) аспекту (щодо безпосереднього (прямого) ознайомлення із іноземними юридичними документами та інформаційними джерелами (текстами, даними)), то головними перевагами поданого способу є те, що він відносно дешевий, а також дає змогу безпосереднього (особистого) встановлення (визначення) змісту (суті, певних особливостей) норм іноземного права спочатку сторонами (особами), зокрема (в тому числі) адвокатом, а після цього і самим судом, якому подається подана інформація (документи, тексти). Однак, подані переваги цього способу (першого) можуть стати (перетворитись) і у його недоліки. Зокрема, у праці [12] зазначено, що текст (документи, дані) можуть бути не актуальними, застарілими у часі або ж неточними в окремих аспектах за проблемою.

Водночас з'ясовано, що в силу певних (різних) обставин (причин) безпосереднє (пряме) ознайомлення із текстом (документами, даними) можуть призвести до його неправильного тлумачення, виходячи із особливостей формулювання даних (змісту, перекладу) і порядку складення поданого тексту (докуме-

нтів, даних). Проте, незважаючи на недоліки поданого способу, на нашу думку, безпосереднє ознайомлення із іноземними юридичними документами та інформаційними джерелами (текстами, даними) є доцільним, важливим, бажаним та досить корисним способом щодо отримання певної (конкретної) правової інформації про іноземне право [12]. Поряд з тим, за результатами проведених досліджень [6] встановлено, що джерелами таких текстів (документів, даних) можуть бути: 1) тексти нормативно-правових актів і рішення певних судів; 2) наукова, навчальна, навчально-методична, довідкова та інша юридична література.

Окремо доцільно відмітити, що тут важливу роль в контексті особливих (ключових) можливостей для пошуку певних (конкретних) юридичних текстів (інформації) такого роду, виходячи з реалій сьогодення, відіграє інформаційно-пошукова система (або функціонування мережі) Інтернет та засоби масової інформації (ЗМІ) [27, 28], які у сукупності формують унікальний механізм (систему) обміну правовою інформацією.

В контексті цього, тут варто наголосити, що сьогодні, виходячи із специфіки і особливостей функціонування мережі Інтернет та окремих видів інформаційних технологій в адвокатській діяльності [29], будь-яка отримана правова інформація з Інтернету має бути ретельно перевірена на точність, правдивість та об'єктивність.

Що стосується другого (2) аспекту (щодо залучення письмових висновків (за проблемою) у судовий процес (до справи у цивільному судочинстві), в тому числі експертних висновків), то головними перевагами поданого способу є те, що він (як ключовий спосіб пошуку інформації про іноземне право): 1) побудований на надзвичайно високому (належному, достатньому) рівні достовірності і об'єктивності одержаної інформації; 2) є комплексним і системним [6, 12, 26].

Поряд з тим встановлено, що недоліком поданого способу є його дорожнеча. З огляду на це, у праці [12] (А. Філіп'єв) зазначено, що в цивільному судочинстві України залучення у цивільний процес такого експертного висновку можливе:

1) у формі афідевіту (англ. *Affidavit*), під яким слід розуміти пояснення, що містить зміст

(сутність) законодавства іноземних держав та його тлумачення іноземними (загальними, спеціалізованими) судами, що виконано і супроводжується авторитетними фахівцями (вченими-спеціалістами, експертами) та практиками в галузі права визначеної іноземної держави, а також те, що обов'язково включає нотаріально засвідчені підписи цих осіб [30].

Сьогодні законодавство України чітко і конкретно не регламентує вимоги, що ставляться до осіб, зокрема до осіб з іноземних держав, які залучаються (або можуть залучатись) в якості таких експертів у цивільному судочинстві України. В цьому контексті, необхідно зазначити, що в основі єдиної важливої вимоги вибору такої особи, яка є обізнаною із нормами іноземного права, лежить професіоналізм адвоката – [5], виходячи із професійного досвіду. Тут варто також відмітити, що сьогодні в судовій практиці в Україні відомі випадки, коли інформація про іноземне право, а також пояснення (експертні висновки), які були надані суду особами, які мають повну юридичну освіту судом відхилялась, а інформація (документи, дані) одержані від осіб, які не мають такої (юридичної) освіти, навпаки судом приймалась і була схвалена [5, 6, 12].

2) у вигляді письмового висновку певних (конкретних, визначених) установ як іноземних, так і вітчизняних (українських).

З'ясовано, що в даний час законодавство України не передбачає конкретного (визначеного) переліку українських і зарубіжних установ чи організацій, а також не пропонує (не визначає) певних (конкретних) вимог, що повинні ставитись до них (установ, організацій), проте в юридичній (судовій) практиці в Україні, як правило (найчастіше), застосовується одержання таких висновків (експертних) від спеціалізованих наукових (науково-дослідних) інститутів (установ, організацій), торговельно-промислових палат тощо [8].

З огляду на це, враховуючи результати досліджень [6, 12], можна стверджувати, що особливо актуальним і вдалою (ефективною) юридичною (судовою) практикою є створення (формування) і розвиток інститутів (установ, і організацій), включаючи, зокрема, залучення адвокатів (за їх згодою, з метою підвищення їх професійної адвокатської діяльності в Україні), які б спеціально (цілеспрямовано) займались вирішенням проблем (окремих

проблемних аспектів) застосування іноземного права. Подібна практика вже існує, а також відома і використовується у багатьох країнах світу. Тут варто відмітити і те, що вона (практика) використовувалась також і у колишньому СРСР, хоча на досить низькому рівні з точки зору об'єктивізму (справедливості). Сьогодні це вже доконаний факт (щодо СРСР), виходячи з аналізу праці В. Гринюка [31] та оцінки відомих на сьогодні ряду резонансних справ.

Поряд з тим встановлено, що дослідники (фахівці за проблемою) в Україні дотримуються думки, що серед найбільш ефективних (досить успішних) інститутів (установ, організацій) іноземних держав такого типу є австрійські та швейцарські [12]. Так, зарубіжні автори, зокрема – S. Geeroms [32], виділяють: 1) Міжнародний правовий інститут, який створений в Нідерландах ще у 1918 р.; 2) Інститут міжнародного права, який створений урядом Франції [12, 32].

Водночас у науковій праці С. Галімулліної [33] зазначено, що подібні органи (установи) існують також при Верховних Судах таких зарубіжних країнах, як Німеччина та Японія. Так, в Японії функціонує Інститут правового навчання та досліджень при Верховному Суді Японії (*The Legal Training and Research Institute to the Supreme Court of Japan*), більш детальна інформація про який знаходиться за інтернет-посиланням [34]. Що стосується Німеччини, та в цій країні діє Федеральний конституційний суд (*German Federal Constitutional Court*) у м. Карлсруе, при якому також знаходиться подібний орган (установа), який займається виключно проблемами застосування іноземного права (за напрямками, за країнами) [35].

Що стосується третього (3) аспекту (щодо отримання інформаційних даних (правової інформації) про іноземне право від центральних органів влади України), то як було вже зазначено вище, адвокат України також може отримати інформацію (окремі документи, дані) про іноземне право від центральних органів влади України, а зокрема від Міністерства іноземних справ України або Міністерства юстиції України. Це обумовлено тим, що саме ці центральні органи влади України найчастіше визначаються як суб'єкти володіння і обміну правовою інформацією в різних міжнародних договорах, починаючи від двосто-

ронніх (багатосторонніх) договорів (угод) про правничу (правову) допомогу, і закінчуючи підписанням конкретних багатосторонніх конвенцій [12], наприклад, Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства від 07.06.1968 р. [36].

Тут варто також зазначити, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII [37] під правовою інформацією слід розуміти будь-які відомості (інформацію, документи, тексти, дані) про право, його систему, джерела, реалізацію, а також – юридичні факти (обставини), правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

З огляду на це і за результатами дослідження можна стверджувати, що відомості (інформація, документи, тексти, дані) про іноземне право можна віднести до правової інформації відповідно до ст. 5, 22 Закону України «Про інформацію» [37], а реалізація права на її одержання від державних органів (установ) в Україні, включаючи зберігання, використання (поширення) або захист інформації (відомостей, даних), необхідної для реалізації і захисту своїх прав, свобод і законних інтересів гарантується будь-якій особі в Україні, а тим більше це стосується прав адвоката (як процесуального представника у цивільному судочинстві) на інформацію, який здійснює (надає) правничу (правову) допомогу клієнту (клієнтам). Сьогодні відомі факти, на жаль, що згадані вище міністерства не завжди надають відповідну правову інформацію (документи, дані) на письмове звернення адвоката (адвокатський запит) [4, 38], керуючись іншими положеннями та нормативно-правовими актами України. Поряд з тим, подані міністерства не мають обов'язку надавати таку інформацію громадянам.

ВИСНОВКИ

Таким чином, законодавство України сьогодні передбачає цілий ряд (систему) можливих варіантів (напрямів) пошуку (отримання) адвокатом правової інформації (документів, даних, відомостей тощо) про норми іноземного права, кожен із яких (можливий варіант) має свої переваги і недоліки (певні проблемні аспекти). Вибір найбільш ефективного (оптимального) варіанту (із можливих альтернатив) пошуку адвокатом України правової ін-

формації про зміст норм іноземного права (під час представництва інтересів клієнта у суді) в тій чи іншій судовій справі у цивільно-му судочинстві України, враховуючи при цьому також результати попередніх дослі-

джень [2, 6, 39, 40], залежить, в першу чергу, від: 1) конкретної судової справи у цивільно-му судочинстві; 2) можливостей (потенціалу) та професіоналізму адвоката; 3) авторитетності суду (безпосередньо від судді).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Antoniuk, S. (2019). Lawyer as a Subject of Providing Legal Assistance to a Client on a Professional, Independent basis. *Path of Science*, 5(5), 4001–4016. doi: 10.22178/pos.46-6
2. Antoniuk, S. (2019). The Court and the Lawyer in Ukraine: the Realities of Today and the Problems of Ethics of Relationship. *Path of Science*, 5(7), 1001–1014. doi: 10.22178/pos.48-1
3. Shchur, B., Sopilnyk, L., & Fedorov, M. (2011). *Advokatska diialnist ta osoblyvosti yii orhanizatsii* [Advocacy and features of its organization]. Lviv (in Ukrainian) [Щур, Б., Сопільник, Л., & Федоров, М. (2011). *Адвокатська діяльність та особливості її організації*. Львів].
4. Natsionalna asotsiatsiia advokativ Ukrainy. (2018). *Zvit pro porushennia prav advokativ ta harantii advokatskoi diialnosti v Ukraini za 2013-2018* [Report on the violation of the rights of lawyers and guarantees of advocacy in Ukraine for 2013-2018]. Retrieved September 1, 2019, from [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf) (in Ukrainian) [Національна асоціація адвокатів України. (2018). *Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013-2018 рр.* Актуально на 01.09.2019. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf)].
5. Antoniuk, S. (2019). The Principle of Professionalism of a Lawyer as the Basis for Providing Qualified Legal Assistance to a Client in Civil Legal Proceedings of Ukraine. *Path of Science*, 5(6), 1001–1011. doi: 10.22178/pos.47-1
6. Antoniuk, S. (2019). *Osoblyvosti diialnosti advokata u tsyvilnomu sudochynstvi* [Features of the lawyer's activity in civil proceedings] (Doctoral thesis); Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv (in Ukrainian) [Антонюк, С. (2019). *Особливості діяльності адвоката у цивільному судочинстві* (Автореферат кандидатської дисертації); Львівський університет бізнесу та права. Львів].
7. Plakhotniuk, N. (2011). *Problema zastosuvannia sudamy inozemnoho prava. Inozemne pravo: "fakt" chy "pravo"* [The problem of the application of foreign law by the courts. Foreign law: "fact" or "law"]. *Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy*, 7, 65–71 (in Ukrainian) [Плахотнюк, Н. (2011). Проблема застосування судами іноземного права. Іноземне право: «факт» чи «право». *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 7, 65–71].
8. Pohoretska, N. (2012). *Vstanovlennia zmistu norm inozemnoho prava* [Establishing the content of foreign law]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, 93, 107–111 (in Ukrainian) [Погорецька, Н. (2012). Встановлення змісту норм іноземного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 93, 107–111].
9. Skrynkovskyu, R., Sopilnyk, L., & Sopilnyk, R. (2019). *The identification of a lawyer with a client through the prism of violations of other guarantees of the practice of law*. Retrieved from <http://www.baltijapublishing.lv/download/conference/all-science-1/all-science.pdf>
10. Sopilnyk, L., Skrynkovskiy, R., & Sopilnyk, R. (2019). *Pro porushennia prava na konfidentsiine spilkuvannia kliienta z advokatom* [About violation of the right to confidential communication of the client with a lawyer]. Retrieved September 1, 2019, from <https://doi.org/10.5281/zenodo.3473530> (in Ukrainian) [Сопільник, Л., Скриньковський, Р., & Сопільник, Р. (2019). *Про порушення права на*

конфіденційне спілкування клієнта з адвокатом. Актуально на 01.09.2019. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3473530>].

11. Chaban, O. (2015). *Dzherela mizhnarodnoho pryvatnoho prava* [Sources of Private International Law]. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii. Serii: Yurydychna*, 2, 364–382 (in Ukrainian)
[Чабан, О. (2015). Джерела міжнародного приватного права. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*, 2, 364–382].
12. Filipiev, A. (2010). *Problemy otrymannia advokatom informatsii pro zmist norm inozemnoho prava pid chas predstavnytstva interesiv kliienta v tsyvilnomu sudochynstvi* [Problems of getting information about foreign law norms' context by the advocate during the representation of the client's interests in the civil procedure]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Pravo"*, 1, 1–8 (in Ukrainian)
[Філіп'єв, А. (2010). Проблеми отримання адвокатом інформації про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта в цивільному судочинстві. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*, 1, 1–8].
13. Hausmann, R. (2008, February). *Pleading and Proof of Foreign Law – a Comparative Analysis*. Retrieved from <http://www.simons-law.com/library/pdf/e/878.pdf>
14. Nishitani, Y. (Ed.). (2017). *Treatment of Foreign Law - Dynamics towards Convergence? Ius Comparatum - Global Studies in Comparative Law*. doi: 10.1007/978-3-319-56574-3
15. Picker, C. B. (2016). *Comparative Law as an Engine of Change for Civil Procedure. The Dynamism of Civil Procedure - Global Trends and Developments*, 45–59. doi: 10.1007/978-3-319-21981-3_3
16. Smit, H. (Ed.). (1965). *International Co-Operation in Litigation: Europe*. doi: 10.1007/978-94-011-9208-8
17. Sass, S. L. (1968). Foreign Law in Civil Litigation: A Comparative Survey. *The American Journal of Comparative Law*, 16(3), 332. doi: 10.2307/838662
18. Tripkovic, B. (2019). The morality of foreign law. *International Journal of Constitutional Law*, 17(3), 732–755. doi: 10.1093/icon/moz065
19. Pro mizhnarodne pryvatne pravo [On Private International Law] (Ukraine), 23 June 2005, No 2709-IV. Retrieved September 1, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (in Ukrainian)
[Про міжнародне приватне право (Україна), 23 червня 2005, № 2709-IV. Актуально на 01.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>].
20. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Civil Procedural Code of Ukraine] (Ukraine), 18 March 2004, No 1618-IV. Retrieved April 1, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (in Ukrainian)
[Цивільний процесуальний кодекс України (Україна), 18 березня 2004, № 1618-IV. Актуально на 01.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>].
21. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] (Ukraine), 28 June 1996. Retrieved April 1, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian)
[Конституція України (Україна), 28 червня 1996 р. Актуально на 01.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].
22. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] (United Nations), 10 December 1948. Retrieved April 1, 2019, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (in Ukrainian)
[Загальна декларація прав людини (Організація Об'єднаних Націй), 10 грудня 1948. Актуально на 01.04.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015].
23. Vasianovych, O. (2010). *Pravovyi zvychai yak forma prava u suchasnykh pravovykh systemakh* (Doctoral thesis); Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M. P. Drahomanova. Retrieved

- from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9975> (in Ukrainian)
[Васянович, О. (2010). *Правовий звичай як форма права у сучасних правових системах* (Автореферат кандидатської дисертації); Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9975>].
24. Dashkovska, O. (2011). *Sudovyi pretsedent i sudova praktyka yak dzherela prava* [Legal precedent and judicial practice as sources of right]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 1(64), 34–41 (in Ukrainian)
[Дашковська, О. (2011). Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Вісник Академії правових наук України*, 1(64), 34–41].
25. Galimullina, S. (2005). *Primenimoe pravo pri razreshenii sporov v Mezhdunarodnom kommercheskom arbitrazhnom sude pri Torgovo-promyshlennoj palate RF* [Applicable law in dispute resolution at the International Commercial Arbitration Court at the Chamber of Commerce and Industry of the Russian Federation]. *Sbornik aspirantskih nauchnyh rabot juridicheskogo fakul'teta KGU*, 6, 133–139 (in Russian)
[Галимуллина, С. (2005). Применимое право при разрешении споров в Международном коммерческом арбитражном суде при Торгово-промышленной палате РФ. *Сборник аспирантских научных работ юридического факультета КГУ*, 6, 133–139].
26. Zaiats, O., & Skrynkovskyy, R. (2019). Problematic Aspects of Expert Participation in the Civil Procedure of Ukraine. *Path of Science*, 5(9), 3001–3011. doi: [10.22178/pos.50-3](https://doi.org/10.22178/pos.50-3)
27. Klimova, H. (2010). *Rol zasobiv masovoi informatsii ta Internetu u formuvanni pravovoi kultury ukrainykh hromadian* [The Role of Mass Media and Internet in information of legal culture of Ukrainian citizens]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, 3, 217–224 (in Ukrainian)
[Клімова, Г. (2010). Роль засобів масової інформації та Інтернету у формуванні правової культури українських громадян. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, 3, 217–224].
28. Makeieva, O. (2014). *Rol zasobiv masovoi informatsii u formuvanni pravovoho svitohliadu ta pravovoi kultury suspilstva* [The role of the media in the formation of Segal conciseness and legal culture of a society]. *Almanakh prava. Pravovyi svitohliad: liudyna i pravo*, 5, 238–243 (in Ukrainian)
[Макеєва, О. (2014). Роль засобів масової інформації у формуванні правового світогляду та правової культури суспільства. *Альманах права. Правовий світогляд: людина і право*, 5, 238–243].
29. Shaforostov, K. (2018). *Vykorystannia okremykh vydiv informatsiinykh tekhnolohii v advokatskii diialnosti* [The use of certain types of information technology in advocacy]. In *Pravo, ekonomika ta upravlinnia: henezys, suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* (pp. 530–536). Odesa: Feniks (in Ukrainian)
[Шафоростов, К. (2018). Використання окремих видів інформаційних технологій в адвокатській діяльності. В *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку* (с. 530–536). Одеса: Фенікс].
30. Neshataeva, T. (2004). *Mezhdunarodnoe chastnoe pravo i mezhdunarodnyj grazhdanskij process* [Private international law and international civil procedure]. Moscow: Gorodec (in Russian)
[Нешатаева, Т. (2004). *Международное частное право и международный гражданский процесс*. Москва: Городец].
31. Hryniuk, V. (2012). *Sud radianskoi doby* [Court in Soviet era]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Pravo"*, 2(6), 1–15 (in Ukrainian)
[Гринюк, В. (2012). Суд радянської доби. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право», 2(6), 1–15].
32. Geeroms, S. (2013). *Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

33. Galimullina, S. (2006). *Primenenie inostrannogo prava v mezhdunarodnom chastnom prave: teorija, zakonodatel'stvo i sudebnaja praktika Rossijskoj Federacii* [The use of foreign law in private international law: theory, legislation and judicial practice of the Russian Federation] (Doctoral thesis). Retrieved September 1, 2019, from https://libweb.kpfu.ru/z3950/referat/230106_1.pdf (in Russian)
[Галимуллина, С. (2006). *Применение иностранного права в международном частном праве: теория, законодательство и судебная практика Российской Федерации* (Автореферат кандидатской диссертации). URL: https://libweb.kpfu.ru/z3950/referat/230106_1.pdf].
34. Supreme Court of Japan (2019). *The Legal Training and Research Institute of Japan*. Retrieved September 1, 2019, from http://www.courts.go.jp/english/institute_01/institute/index.html
35. Collings, J. (2015). *Democracy's Guardians: A History of the German Federal Constitutional Court 1951-2001*. Oxford: Oxford University Press.
36. Ievropeiska konventsiiia pro informatsiiu shchodo inozemnoho zakonodavstva [European Convention on Information on Foreign Law] (Council of Europe), 07 June 1968. Retrieved September 1, 2019, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112 (in Ukrainian)
[Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства (Рада Європи), 07 червня 1968. Актуально на 01.09.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112].
37. Pro informatsiiu [About information] (Ukraine), 02 October 1992, No 2657-XII. Retrieved September 1, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (in Ukrainian)
[Про інформацію (Україна), 02 жовтня 1992, № 2657-XII. Актуально на 01.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>].
38. Laboratoriia zakonodavchychkh initsiatyv. (2018). *Advokatura Ukrainy: uroky pershykh rokiv samovriadnosti* [Advocacy of Ukraine: lessons from the first years of self-government]. Retrieved September 1, 2019, from https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf (in Ukrainian)
[Лабораторія законодавчих ініціатив. (2018). *Адвокатура України: уроки перших років самоврядності*. Актуально на 01.09.2019. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf].
39. Shpak, M. (2018). *Profesiine predstavnytstvo advokata u tsyvilnomu protsesi* [Professional representation of a lawyer in civil procedure] (Doctoral thesis); Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho. Retrieved from http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shpak/a_Shpak.pdf (in Ukrainian)
[Шпак, М. (2018). *Професійне представництво адвоката у цивільному процесі* (Автореферат кандидатської дисертації); Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shpak/a_Shpak.pdf].
40. Vilchik, T. (2016). *Advokatura yak instytut realizatsii prava na pravovu dopomohu: porivnialno-pravovyi analiz zakonodavstva krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy* [Advocacy as the realization institution of the legal aid right: the comparative legal analysis of the legislation of the European Union countries and Ukraine] (Doctoral dissertation); Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho. Retrieved from <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10874> (in Ukrainian)
[Вільчик, Т. (2016). *Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України* (Автореферат докторської дисертації); Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10874>].